

SAMSUN'DA BAŞLAYAN VE İZMİR'DE BİTEN YOLCULUK (1919-1922)

Prof. Dr. İSMET GİRİTLİ

Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'dan başlayıp, Amasya'ya, Erzurum'a, Sivas'a yönelen, daha sonra Ankara'ya, ve 9 Eylül 1922'de İzmir'e ulaşan yolculuğundan Milli Mücadele tarihimiz oluşmuştur.

Mustafa Kemal'in Samsun'da misafir kaldığı "Mıntıka Palas Otel", bugün Mustafa Kemal Müzesi'dir. Anadolu toprağına "iskele dilinde" 19 Mayıs 1919 sabahı ayak basan Mustafa Kemal, o sırada 38 yaşında idi. İngilizlerin 200 kişilik bir işgal kuvvetinin ve Pontus eşkıyasının sokaklarda kol gezdiği Samsun'da, 19-25 Mayıs arasında geçen günler, Mustafa Kemal için rahat ve güvenli günler değildir. Bu sıralarda Ege'de Yunan kuvvetleri, İzmir'den sonra Manisa, Kasaba, Urla, Aydın, Bayındır, Tire taraflarını mukavemetsiz işgal etmişler, fakat 28 Mayıs'ta Ayvalık ve Ödemiş'te düşmana karşı ilk silâhlar patlamıştır. İşte Ege'de ilk mukavemet ateşinin açıldığı 25 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal, daha rahat çalışabilmek ümidiyle, Samsun'dan hareket ederek ve arkadaşlarıyla daha sonra Milli Mücadele marşı haline gelen "Gençlik Marşı"nı söyleyerek, 80 km içerdeki küçük, şirin bir kaplıca kasabası olan Havza'ya varır; maiyeti ile birlikte basit bir otele, "Mesudiye Otel"ne, yerleşir. Bu küçük kasabanın ve otelin Mustafa Kemal'in yolculuğundaki önemi, ilk defa Havza'da halkın içine karışmasıdır. Yörgüç Paşa Camii'nde 30 Mayıs 1919'da cuma namazı vakti, halkla karşı karşıyadır. Mustafa Kemal, daha Havza'da anlamıştır ki Çanakkale'deki Mustafa Kemal'in ün ve itibarı, Anadolu'da da kendisi ile beraber yürüyecektir; bu ise önemli bir şeydir. Yörgüç Paşa Camii'nde Mustafa Kemal, her şeyi anlatır. Sözleri özetle şöyledir: "Evvelâ Allah'a, ama asıl kendimize güvenmekten başka çaremiz yoktur." Mustafa Kemal'e göre, eğer dava bir milletin kurtuluş mücadelesi ise, o zaman milletle, milletin dili ile konuşmak lâzımdır. İşte Mustafa Kemal ilk temaslarını Havza'da yaptı ve ilk genelgesini 28-29 Mayıs 1919 günü Mesudiye Otelinde

yazarak, Havza telgrafhanesinden çekti. Bu genelgede, İzmir ve Ege'deki Yunan işgalinin uyandırdığı tehlikeye dikkatler çekilerek, millî protesto hareketlerinin ve mitinglerin başlaması isteniyordu. Havza'daki çalışmalarını 12 Hazirana kadar süren Mustafa Kemal'in, karargâhı ile Amasya'ya hareket ettiğini görüyoruz. Aynı gün Amasya'ya varan Mustafa Kemal'i halk, şehrin giriş tarafında, gezilikte karşıladı ve belediye'ye gidildi. Mustafa Kemal, balkondan halka ilk açık konuşmasını yaptı. Sözlerinin özeti şudur: "Amasyalılar, padişah ve hükümet düşman elinde esirdir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle işbirliği yapmaya geldim." İlk hareket Amasya'da başlıyordu. Abdurrahman Kâmil Hoca, cami minberinden halkı savaşa ve hakkını eline almaya davet ederken, biriktirdiği beş altınını, Millî Mücadele'ye ilk yardım olarak, Mustafa Kemal'e sunar. Amasya Müftüsü Hacı Tefvik Efendi ise, kurulan Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı'nın başına geçer. 21-22 Haziran 1919'da, Mustafa Kemal'in, mukavemet esaslarını yaveri Cevat Abbas'a dikte ederek yazılı bir belgeye dönüştürdüğü 8 maddelik "Amasya Tamimi"nin özü şudur: "Milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Bir 'Millî Heyet'in Anadolu'da oluşturulması gereklidir." Bu ifade ise, millî egemenliğin yazılı belgede ilk defa yer almasıdır.

—II—

19 Mayıs 1919'da Millî Mücadele'yi başlatmak için Samsun'a çıkan Mustafa Kemal'in, bu hareketi örgütlendirmek üzere, Havza üzerinden Amasya'ya geldiğini ve 21-22 Haziran 1919'da, tarihimize "Amasya Tamimi" olarak geçen belgeyi hazırlayarak, millî egemenliğe dayalı yeni bir devleti kurma işini başlattığını biliyoruz. "Amasya Tamimi"nin 67. yıldönümü dolayısıyla, "19 Mayıs Üniversitesi" ile "Amasya Valiliği"nin ortaklaşa düzenledikleri "Millî Mücadele'de Amasya" sempozyumuna bir bildiri ile katılmak ve bu güzel ve tarihî ilimizi, mülkî, askerî erkânı ile sakinlerini yakından tanımak, benim için gerçekten bahtiyarlık olmuştur.

Bilinen tarihi MÖ 2500 yıllarına kadar uzanan Amasya ve civarında, eski Tunç çağına, Hitit, Frig ve İskit medeniyetlerine ait birçok kalıntı vardır. Pontus krallarının ve Roma eyaletlerinden birinin de merkezi olan Amasya, 8. yüzyıldan itibaren Bizans eyaletlerinden birinin kaleleri arasında yer almış, daha sonra Selçuk-

luların hâkim olması ile Bizans İmparatorluğu'ndan ayrılmıştır. Danişmentlerin ve İlhanlıların egemenliğine de tâbi olan Amasya, 1386'da Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı topraklarına katılmış; 1402 Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a esir düşmesi üzerine, oğlu Çelebi Mehmet, veziri Azam Paşa ile birlikte Amasya Kalesi'ne sığınmış; böylece, Amasya, Anadolu'da Türk birliğinin yeniden kurulmasında da önemli rol oynamıştır. Osmanlı döneminde, doğal güzellik ve güvenliğinden dolayı padişahlar ve şehzadeler şehre özel ilgi göstermişlerdir. Murat II, Yavuz Selim Amasya'da doğmuş; Beyazıt II veliaht iken burada valilik etmiş; Kanunî Süleyman ise sık sık Amasya'da oturmuştur. 1861'de Fransız G. Perrat: "Amasya Anadolu'nun Oxford'udur. 25.000 kişilik nüfusunun 2000'i öğrenci olup, 18 medresede eğitim görmektedir" diye yazmıştır. 12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelen Mustafa Kemal'in kaleme aldığı, Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Cemal Paşa'nın onayladığı ve katıldığı 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Tamimi ile bu ilimiz, Millî Mücadele tarihinde de müstesna yerini almıştır. Amasya Tamimi'nin önemi, "milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararının kurtaracağını" ilân etmesi ve bu suretle Millî Mücadele'nin ve Cumhuriyet'in temeli olan "millî egemenlik" ilkesini ilk defa vurgulamasıdır.

12-22 Haziran 1919'da Amasya'da geçen tarihî olayları ve Millî Mücadele'de Amasya'nın yer ve önemini simgeleyen, temeli 12 Haziran 1981'de Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren tarafından atılan ve heykeltıraş Tankut Öktem tarafından bitirilen "Atatürk Anıtı", insana gerçekten heyecan vermektedir. Anıtta, Mustafa Kemal'in sağında ve solunda, Amasya'da 13 Haziran 1919'da Yıldırım Beyazıt Camii'nde "Yegâne çare-i halâs, halkımızın doğrudan doğruya hâkimiyetini eline alması ve iradesini kullanmasıdır" diye haykıran Vaiz Abdurrahman Kâmil Efendi'nin ve Müdafaa-i Hukuk Derneği'nin ilk başkanı Müftü Hacı Hafız Efendi'nin yer alması ise, çok güzel ve isabetli bir kadirbilirlik örneğidir.

—III—

Millî Mücadele'mizin önemli aşaması olan Erzurum Kongresi, 23 Temmuz 1919'da mütevazî bir mektep salonunda toplanarak, Mustafa Kemal'i başkanlığa getirdi. Mustafa Kemal, Kongre'de yaptığı konuşmada özetle: "Tarih bir milletin kanununu, hakkını,

varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Bu itibarla vatanımız ve milletimiz aleyhinde verilen hükümler, muhakkak iflâsa mahkûmdur. Her halde mukadderata hâkim bir irade-i milliye'nin müdahaleden yoksun bir surette zuhuru, ancak Anadolu'dan beklenebilir. Tarihimize karşı reva görülen haksızlıklardan müteessir olan millî vicdan, Müdafaa-i Hukuk-u Milliye, Redd-i İlhak gibi çeşitli adlarla beliren millî cereyan, bütün vatanımızda artık bir elektrik şebekesi haline gelmiş bulunuyor" dedi. 14 gün devam eden Erzurum Kongresi, Mustafa Kemal'in verdiği direktiflerden esinlenerek çalışmasını, saptadığı bir nizamname ile bu nizamnamenin içeriğini ilân eden beyannamede özetledi. 7 Ağustos 1919 günü, Kongre sona ererken ilân edilen bu beyannamede: "Vatan bir küldür. Ayrılık ve bölünme kabul etmez. Her türlü ecnebi işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı hükûmetinin inhilâli halinde, millet birlikte müdafaa ve mukavemet edecektir. Kuva-yı Milliye'yi âmil ve irade-i milliye'yi hâkim kılmak esastır. Manda ve himaye kabul olunamaz. Millî Meclis'in derhal toplanmasını ve hükûmet icraatının meclisin denetimine tabi olmasını sağlamak için çalışacaktır" şeklinde özetlenebilecek çok önemli kararlar alındı. Ayrıca, Kongre tarafından Mustafa Kemal başkanlığında 9 kişilik bir "Heyet-i Temsiliye" oluşturularak, Erzurum'da toplanan ve "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleşen bütün millî cemiyetlerin ortak yürütme organı gerçekleştirildi. Kongre Başkanı Mustafa Kemal, Kongre'nin bitiminde yaptığı kısa konuşmada ise, Erzurum'da toplanan Kongre'nin bütün dünyaya karşı milletimizin mevcudiyet ve birliğini gösterdiğini ve tarihin, Kongre'yi büyük bir eser olarak kaydedeceğini vurguladı.

4-11 Eylül 1919'da Sivas'ta, yine Mustafa Kemal'in başkanlığında toplanan Kongre'nin ise Erzurum Kongresi Nizamnamesi'ni değiştirerek, "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"ne çevirdiğini ve "Heyet-i Temsiliye, Şarkî Anadolu'nun heyeti umumiyesini temsil eder" kaydı yerine, "Heyet-i Temsiliye, vatanın heyeti umumiyesini temsil eder" denilerek 9 kişilik bu heyetin 6 kişi eklenmek sureti ile, 15 üyeye çıkarıldığını görüyoruz. Bu suretle Millî Mücadele hareketi, bölgesellikten kurtarılarak "millî-ulusal" nitelik almıştır.

—IV—

Atatürk'ün, "Büyük Nutuk"un Sivas Kongresi ile ilgili bölümünde, kısaca, Sivas'a gelmiş Amerikalı Mister Brown ile yaptığı görüşmeyi zikrettiğini görüyoruz. Bu Amerikalı gazeteci hakkındaki daha etraflı bilgiyi ise, "Orta Doğu Uygarlığı Etütleri Amerikan Enstitüsü"nü'nün Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü dolayısıyla çıkarılan sonbahar-kış 1980-1981 sayısında, tarihçi Amerikalı Prof. Howard A. Read'ın yayımladığı makalede buluyoruz. Bu makalede verilen bilgiden öğrendiğimize göre, "Chicago Daily News" gazetesinin Amerikalı muhabiri Louis Edgar Brown, Sivas Kongresi'nin bazı toplantılarına katılmış; başta Mustafa Kemal ve Hüseyin Rauf (Orbay) ve diğer Heyet-i Temsiliye üyeleri ile önemli mülâkatlar yapmıştır. Louis E. Brown'un Anadolu'daki milliyetçiler ve Sivas Kongresi dolayısıyla kaleme aldığı seri yazıların ise, Chicago Daily News'un 13 Ekim 1919 tarihli sayısından başlayarak, iki hafta süre ile yayımlandığını ve bu suretle bu Amerikalı gazetecinin Mustafa Kemal ve Millî Kurtuluş Hareketi hakkındaki etraflı bilgileri, daha 1919 yılının yaz ve sonbaharında, Amerikan kamuoyunun ilk defa dikkatine sunmak şerefini kazandığını görüyoruz. Başta Brown olmak üzere, diğer birkaç Amerikalının, Amerikalı müttefiklerin İstanbul'daki sıkı sansürüne rağmen, bu bilgileri ABD'nin geniş kitlelerine ulaştırmadaki hizmetleri takdire değer. Ayrıca Prof. Howard A. Read'e göre Brown ve diğerleri, devrin Türkiye'si hakkındaki üç önemli raporu, ilk defa ABD kamuoyuna duyurmak görevini de başarmışlardır. Birinci rapor, Amerikan kamuoyuna ancak 1922'de duyurulan King-Grane Komisyonu'nun raporu; ikincisi, Ermenistan ve Ermeniler hakkında yapılan araştırmaları yürüten General James G. Harbord'un başkanlığındaki Harbord Raporu; üçüncüsü ise, Sivas Kongre'sinin Anadolu'daki gerçek durumu anlamaları için ABD Senatosu'ndan bir heyetin gönderilmesini isteyen karardır. Bütün bu rapor ve yazılarda, Ermenilerin hiçbir zaman, Anadolu'nun hiçbir yerinde çoğunluk oluşturmamaları vurgulandığı gibi, Yunanlıların Anadolu'yu işgalinin tehlikesi anlatılmış ve Türk Kurtuluş Hareketi ile Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Anadolu halkının çoğunluğunun iradesini temsil ettiği ve bu nedenle hem ciddiye alınmaları hem de desteklenmeleri gerektiği anlatılmıştır. Ne var ki, Müttefiklerin baskısı, ABD'de iç politika oyunları ve Başkan Wilson'un (1856-1924) bozulan sağlığı,

bu uyarılara zamanında kulak verilmesini önlemiş; ABD'nin 28. başkanı Woodrow Wilson, 8 ocak 1918'de Kongre önünde okuyarak ilân ettiği ondört ilkenin (nokta) Osmanlı Devleti ile ilgili 12'ncisinden saparak, Yunanlıların İzmir'i işgalini ve Ermenistan üzerinde Amerikan mandasını savunurken, Müttefiklerin ve özellikle Yunanistan'ın tam hezimetini ile sonuçlanan 1919-1922 Millî Kurtuluş Savaşı'mızın manevî sorumluluğunu, Müttefiklere paylaştırmıştır.

—V—

Temmuz, Ağustos ve Eylül ayları, Türk Millî Kurtuluş Savaşı'nın acı ve tatlı ve fakat her biri önemli birçok olayı ile doludur. Türk milletinin bir imha fermanı olarak hazırlanan Sèvres Antlaşmasının 10 Ağustos 1920'de imzalandığını, fakat bu 433 maddelik belgenin, kazandığımız Millî Mücadele sonucunda, hiçbir zaman uygulanmadığını biliyoruz. Mustafa Kemal liderliğindeki millî hareketin, Yunan istilâsına karşı koyma kararı üzerine, 15 Mayıs 1919'da Müttefiklerin desteği ile İzmir'e çıkan ve Ege ve Marmara bölgelerini işgal eden Yunanlıların, tekrar harekete geçtiğini ve fakat 11 Ocak 1921 ve 1 Nisan 1921 günlerinde Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın kazandığı I. ve II. İnönü Zaferleri ile durdurulduğunu tarih kitapları yazmaktadır.

II. İnönü yenilgisinden sonra kendini toparlamaya çalışan Yunan ordusu, 10 Temmuz 1921'de yeniden taarruza geçince, Mustafa Kemal, düşman ordusu ile Türk ordusu arasında büyük bir mesafe koyarak ordumuzun hazırlanmasını sağlamak için, Eskişehir gibi önemli bir merkezimizin ve geniş topraklarımızın düşmana terk edilmesi pahasına, Sakarya Irmağı'nın doğusuna kadar çekilme emri vermiş; bu stratejiyi anlamayan Meclis'teki muhalifler: "Ordu nereye gidiyor, millet nereye götürülüyor? Bu harekâtın mesûlü nerededir? Onu göremiyoruz. Onu ordunun başında görmek isterdik" sözleri ile ortaya çıkınca Mustafa Kemal, TBMM'nin yetkilerinin kendisine üç ay süre ile verilmesi kaydı ile, başkomutanlığı 5 Ağustos 1921 tarihli kanun ile kabul etmiş; 7-8 Ağustos 1921 tarihinde çıkardığı emirlerle, savaşın kazanılması için gerekli araç ve gereçlerin sağlanmasını öngören tedbirler almış ve düşman ordusunun 23 Ağustos 1921'de yeni bir saldırıya geçmesi üzerine, verdiği emirde: "Hattı müdafaa yoktur; sathı müdafaa vardır. O sath bütün

vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanı ile ıslanmadıkça terk olunamaz” demiş, 23 Ağustos’tan 13 Eylül’e kadar 22 gün 22 gece kesintisiz devam eden Sakarya Meydan Savaşı sonucunda, Sakarya Nehri’nin doğusunda düşman kalmamıştır. Sakarya Zaferi’nden sonra, 20 Ekim 1921’de Fransa’yla Ankara Antlaşması’nın imzalandığı; ihtiyaç ve noksanlarını tamamlayan ordumuzun, Afyon Karahisar-Dumlupınar arasında ve Eskişehir mıntıkasında, kısaca Marmara’dan Menderes’e kadar uzanan cephede kuvvetle yerleşmiş bulunan Yunanistan işgal ordusunu kesin yegilgiye uğratmak ve yurdumuzdan kovmak için bir harekât ve hücum plânı hazırladığını görüyoruz. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile hazırlanan bu plân, 26 Ağustos 1922 sabahı saat 5.30’da Kocatepe’den verilen bir emir ve topçu ateşimizle uygulanmaya başlamış; 30 Ağustos 1922 (Başkomutanlık Savaşı) ile kazanılarak düşmanın asli kuvveti imha edilmiş; başta Yunan Ordusu Başkomutanı Trikopis olmak üzere, binlerce subay ve Yunan eri esir alınmıştır. Başkumandan Mustafa Kemal’in “Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri!” emri, ordularımızın 9 Eylül 1922’de İzmir’e varması ile yerine getirilmiş; 23 Eylül 1922’de İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanları’nın askerî harekâtın durdurulması ve barış konferansının toplanması ile ilgili notaları üzerine, 4-11 Ekim 1922’de, İsmet Paşa’nın başkanlığında, İngiltere delegeşi General Harrington, Fransız General Charpy, İtalyan General Monbelli’den oluşan Mudanya Konferansı sonucunda ateşkes imzalanmış; Lausanne’da toplanacak olan barış konferansına, Hariciye Bakanlığına ve delegasyon başkanlığına getirilen İsmet Paşa, Rıza Nur ve Hasan (Saka) Beyler gönderilmiştir. 21 Kasım 1922’de toplanan Lausanne Konferansı, Müttefiklerin kapitülasyonlar üzerinde ısrar etmesi üzerine, 4 Şubat 1923’te kesintiye uğramış ve İsmet Paşa Türkiye’ye dönmüş; 23 Nisan 1923’te yeniden başlayan Konferans’ta, 24 Temmuz 1923 günü barış antlaşması imzalanmış; bu antlaşma 24 Ağustos 1923’te TBMM tarafından onaylanmıştır. “Büyük Nutuk”ta, Sèvres ile Lausanne’i karşılaştıran Mustafa Kemal’in verdiği sonuç şudur: “Bu antlaşma, Türk milleti aleyhine yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sèvres Antlaşması ile tamamlandığı zannedilmiş büyük bir suikastın yıkılışını ifade eden bir vesikadır. Osmanlı tarihinde eşi olmayan bir siyasal zafer eseridir.”

Başkomutan Mustafa Kemal'in hayatının en çetin dönemlerinden birini, Sakarya Savaşı'nı Eylül 1921'de kazandıktan ve "gazi", "müşir-mareşal" gibi ünvanlar elde ettikten sonra yaşadığına şüphe yoktur. Zira Mustafa Kemal, Yunan ordusuna nihai darbeyi vurmak için hazırlanırken, Meclis'te bile "Niçin taarruz etmiyoruz" diye sorular soruluyor ve muhalifler ordumuzun taarruz gücünü elde edemeyeceği fikrini savunuyorlardı. Merhum General Fahri Belen, "Büyük Türk Taarruzu" adlı eserinde, Sakarya Savaşı'ndan sonra tahrikler yapan ve fakat durumu bilmeyen bu insanlara değinir: "Sakarya Savaşı'nın nasıl yapıldığını, nasıl kazanıldığını, taarruz için yeterli kuvvet ve vasıta bulunmadığını takdir edemeyen politikacıların, taarruz için Başkumandan'ı sıkıştırdıklarını kendi beyanlarından anlıyoruz "diye yazar. Oysa Gazi Mustafa Kemal Sakarya Zaferi'nden başlayarak, cephedeki durumu taarruz imkânları bakımından hazırlanmış ve 13 Eylül 1921-26 Ağustos 1922 arasında geçen dönemde, özellikle eğitim alanında çok şeyler yapmıştı. Nitekim Fahri Belen, aynı eserinde, Büyük Taarruz'dan önce Türk ve Yunan insan ve silâh mevcutları bakımından şu rakamları vermektedir: "Türk ordusunda 186.000 insan, 99.000 tüfek, 2000'i hafif, 839'u ağır olmak üzere 2839 makineli tüfek, 323 top; Yunan ordusunda ise 195.000 insan, 130.000 tüfek, 3000 hafif ve 1000'i ağır olmak üzere 4000 makineli tüfek, 380 top." Gazi, Ağustostan itibaren yoğunlaştırdığı taarruz hazırlıklarını baştan itibaren çok gizli tutmuş; kendisi ile görüşmek isteyen İngiliz Generali Tawn-Shend ile buluşmak gibi sebeplerle Ankara'dan ayrılmış; bir futbol maçını bahane ederek ordu ve bazı kolordu kumandanları ile Akşehir'de toplantı yapmıştır. 6 Ağustos 1922'de ordulara taarruza hazır olunması gizli emri verildikten sonra da Gazi'nin hareketleri gizli tutulmuş; Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa ve diğer komutanlarla 26 Ağustos 1922 sabahı düşmana taarruz emrini verirken bile gazetelerde kendisinin Çankaya'da bir çay ziyafeti verdiği haberi çıkmıştır. 25-26 Ağustos akşamı hazırlıklar tamamlanmış; Başkomutan Mustafa Kemal, Kocatepe'den 26 Ağustos 1922 sabahı çektiği telgrafta bütün cepheye taarruzun başladığını müjdelemiştir. Sonuç getiren 30 Ağustos Savaşı ile Dumlupınar Meydan Muharebesi'ne yol açan durumu, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, Cephe Kumandanı

İsmet Paşa'nın kendisine yolladığı Garp Cephesi Hareket Şube Müdürü Teyfik Bey'in haritasından 29 Ağustos gecesi anlayıp, ordularımızın düşmanın ana kuvvetlerini kuzeyden, güneyden ve batıdan çevirmeye müsait bir durum almış bulunduğunu görünce, İsmet ve Fevzi Paşalarla yaptığı inceleme sonucunda verdiği emir ile, 30 Ağustos 1922 günü, Türk'ün hakikî kurtuluş güneşi olmaya aday Başkomandanlık Savaşı'nı başlatmış; 31 Ağustos sabahı ise düşman, meydanı muzaffer Türk ordusuna ve silâhlarına bırakmıştır. Bunun sonucunda Başkomutan, Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularına: "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" tarihî emrini vermiş; bu savaşa, Garp Cephesi Orduları adına İsmet Paşa'nın önerisi ile ve bizzat Başkomandan tarafından idare edildiği için, "Başkomutanlık Meydan Savaşı" adı verilmiştir. Türk ordusunun perişan ettiği Yunan ordusu, Anadolu yaylasından Akdeniz'e kaçarken köy, kasaba ve şehirleri ateşe veriyor; masum Türk halkının kanlarını akıtıyordu. Nitekim, Dumlupınar tuzağından sıyrılabilen Yunan Başkomutanı General Trikopis ve General Diyanis, Uşak önlerinde esir düştüğünde, Uşak hâlâ yanıyor ve bunların Gazi'nin huzuruna halk tarafından parçalanmadan çıkarılması ancak büyük koruma tedbirleri ile mümkün oluyordu.

Bu savaşın sonunda Birinci Ferik (Orgeneral) Fevzi Paşa'nın mareşalliğe, Tuğgeneral İsmet Paşa ile diğer komutanların da bir üst dereceye yükseltildiğini; ordumuzun 9 Eylül'de İzmir'i, 10 Eylül 1922'de de Bursa'yı kurtardığını ve böylece 19 Mayıs 1919'da Samsun'da başlayan yolculuğun, yani İstiklâl Savaşı'nın, zaferle noktalandığını biliyoruz. Gazi Mustafa Kemal, 40 yaşını henüz tamamlamıştır. Söz artık O'nundur. O'nun ise, hem milletine hem de çağına söyleyeceği anlamlı ve yönlendirici birçok sözü vardır.